

BOŞANMADA EV HAYVANLARININ HUKUKÎ DURUMU

Bariş DEMİRSATAN*

ÖZ

Çağımızda insanların evlilikleri süresince ev hayvanlarına sahip olması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ev hayvanıyla kurulan yakın manevî bağ nedeniyle boşanmanın ardından ev hayvanının hangi tarafta kalacağı uyuşmazlık konusu olabilir. Bu husustaki uyuşmazlığın sağlıklı bir şekilde çözümüne ev hayvanının yararı da dikkate alınarak ulaşılabilir. Kanun koyucunun günümüzde bu konuda hissedilebilecek gereksinimi öngörmediği ifade edilebilir. Zira ev hayvanlarının boşanma sonrasındaki hukukî durumuna ilişkin olarak mevzuat açık bir düzenleme içermemektedir. Bununla birlikte, ev hayvanının yararını göz ardı etmeyen birtakım çözümler üretmek şu anda da mümkündür. Ev hayvanının eşlerin birlikte mülkiyetinde bulunduğu hâllerde, mal rejiminin tasfiyesi çerçevesinde alım hakkının kullanılmasında gerek ev hayvanının yararı gerekse hakkını kullanmak isteyen eşin ev hayvanıyla olan bağı nazara alınır. Kanun boşluğu bulunduğu gerekçesiyle bu hakkın, ev hayvanının mülkiyetine münhasıran bir eşin sahip olduğu durumlara da uygulanması gerekir. Boşanmanın fer'î sonuçlarına veya mal rejiminin tasfiyesine yönelik anlaşmalarda da taraflar ev hayvanının durumunu düzenlemekte kural olarak serbesttir. Ayrıca, eşler arasında paylı mülkiyetle ev hayvanına sahip olduğu ve paylı mülkiyet sona erdirilmediği takdirde tarafların hâkime yararlanma rejiminin belirlenmesi için başvurma olanağı da mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Ev hayvanı, Ev hayvanının yararı, Alım hakkı, Boşanma, Hayvanın hukukî statüsü

LEGAL STATUS OF DOMESTIC ANIMALS IN CASE OF DIVORCE

ABSTRACT

It is a common phenomenon that spouses have domestic animals during their marriage. Due to the close spiritual bond established with the pet; at the end of the divorce, it can turn into a dispute on which side the pet will stay. On the other hand, a solution of such dispute in this regard can be achieved by taking into account the

---

* Dr. Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı e-posta: baris.demirsatan@istanbul.edu.tr

ORCID: 0000-0002-0228-5236

DOI : 10.34246/ahbvuhfd.775480

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih : 02/05/2020

Yayınlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 14/07/2020

interests of pet. It can be stated that the legislator did not anticipate the need to be felt about this issue. The legislation does not contain any clear disposition regarding the legal status of pets after divorce. However, it is already possible to assert a number of solutions taking into account pet's interest. In cases where pet is in the common ownership of the spouses, the right of purchase can be exerted by a spouse and within the scope of determining prevailing interest, the bond with the pet and the pet's interest are taken into consideration. Also, on the grounds that there is a gap in the law, this right should also be extended to the cases where the pet is owned exclusively by one of the spouses. As a rule, the parties are free to regulate the situation of the pet in terms of agreements for the results of the divorce or in agreements for the liquidation of the property regime. In addition, the parties have the opportunity to apply to the judge if the common ownership between spouses persists.

Key Words: *Domestic animal, Interest of domestic animal, Right of purchase, Divorce, Legal status of animals*

Giriş

Doğada bulunan ve yaşayan insan, aynı doğayı paylaştığı canlılarla kaçınılmaz olarak sürekli ilişki içindedir. Hayvanların kaçınılması gereken veya gıda kaynağı olarak avlanacak canlılar olarak görülmesinin ötesine tarım toplumuyla geçilmiştir. Üretim faaliyetlerinde yer alan hayvanlar, evcilleşme süreciyle birlikte insanlarla daha yakın bir ilişkide bulunmaya başlamış, hatta üretim ilişkilerinden tamamen bağımsız olarak insanlar evcil hayvan edinmeye başlamıştır. İnsanlığın felsefi gelişimiyle birlikte insanın, evcil hayvanlar, genel olarak hayvanlar, tüm canlılar ve doğa ile ilişkisinin niteliği sorgulanmış ve sadece insan odaklı yaklaşımın yerini insan dışı varlıkların korunması da almaya başlamıştır.

Bireyler gerek evlenmeden önce gerekse evlilik esnasında ev hayvanı edinebilmekte ve bu hayvanlarla yakın bir manevî bağ kurmaktadır. Ancak evlilik ilişkisi kapsamında bu bağ sadece malik sıfatını taşıyan eşe özgü gelişmeyebilir. Diğer eş ve çocuklar da benzer bir bağ içinde bulunabilir. Bu nedenle, boşanma hâlinde ev hayvanının hangi eşte kalacağı hususu eşler arasında önemli bir sorun oluşturabilir. Evliliğin boşanmayla sona ermesi¹

¹ Belirtmek gerekir ki benzer sorunlar hayvan sahibinin ölümü halinde miras hukuku açısından da ortaya çıkacaktır. Miras hukuku açısından değerlendirmeler için: DE PORET, (2008), s. 118 vd. İsviçre'de 1 Nisan 2003 tarihinde yürürlüğe giren yasa değişikliği ile İMK m.

hâlinde ev hayvanının hukukî akıbetini sıradan bir malvarlığı unsuru gibi eşya ve mal rejimi hukuku düzenlemelerine tâbi tutmak uygun olmaz. Bu sonuç, ev hayvanının yararının da, bir canlı olarak, dikkate alınması gerekliliği karşısında kabul edilemez.

Hayvanların ve doğanın korunması, sadece ev hayvanlarına indirgenemez ve bütüncül bir bakış gerektirir². Ancak bu çalışmada yalnızca, ev hayvanlarının boşanma kapsamında eşler arasında çekişmeye yol açması meselesi ele alınmış ve söz konusu meselenin çözümü mevzuat açısından değerlendirilmiştir.

I. Türk Özel Hukukunda Hayvanların Hukukî Statüsü

Türk hukukunda hak ehliyeti, insanlar ile kanunda sınırlı olarak sayılan tüzel kişilere tanınmıştır³. Hak ehliyetine sahip bulunmayan hayvanlar ancak hak konusu olabilmektedir. Başka bir deyişle Türk hukukunda hayvanların dâhil edilebileceği hak öznesi veya konusu olabilen bir ara form mevcut değildir⁴. Bunun yanı sıra, hayvanların eşya sayılıp sayılmadığı hususunda açık

---

482'de yapılan değişiklik bu hususta örnek gösterilebilir. Hükme eklenen dördüncü fıkra ile hayvan lehine yapılan ölüme bağlı kazandırmalar, hayvanın uygun biçimde bakımı için yapılmış yüklemeye çevrilmektedir. Bu sonuca şu anda Türk hukukunda da ölüme bağlı tasarruflara ilişkin olarak çevirme (tahvil) yoluyla ulaşmak mümkündür: ERGÜNE, s. 259-260.

² Hayvanların korunması hususunda Türk hukukunda öncü olarak pek çok çalışmaya ışık tutan Prof. Dr. İsmet Sungurbey'in katkılarına işaret etmek zorunludur. Bu bağlamda örnek olarak bkz. SUNGURBEY, (1999), s. 935 vd.

³ OĞUZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR, (2019), N. 5; DURAL/ÖĞÜZ, s. 7. Hak ehliyetinin kime veya neye tanınacağı hukuk politikasını ilgilendirmektedir. Bağlayıcı olan, pozitif hukuk düzenlemeleridir. Kişinin tamamen bir hukukî kavram olduğu: AKİPEK/AKINTÜRK/ATEŞ KARAMAN, s. 229. Karş. DURAL/ÖĞÜZ, s. 6, yazarlar kanun koyucunun kişi kavramını tanımlarken toplumsal gerçeklik ve gerekleri dikkate almakla yükümlü olduğunu vurgulamaktadır. Kanun koyucu hayvanlara hak ehliyeti tanıma yönünde bir tutum benimsediği takdirde yapılacak bütün değerlendirmelerin buna göre tekrar ve esastan gözden geçirilmesi gerekecektir. Hukuk politikası yönünden hak ehliyeti tanınması yönündeki görüşler için bkz. BERKSOY, s. 57-62; KOÇHİSARLIOĞLU/SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, s. 1695 vd.; ÜSTÜN/KUZGUN, s. 13 vd. Bu yönde: SUNGURBEY, (2002), s. 294; Yaşama hakkı açısından kısmi hak ehliyeti: HATEMİ, §2 N. 29; KALE, s. 140. Farklı yönde: SEROZAN, (1996), s. 109. Karş. Bursa BAM., 4. HD., 29.4.2019, 142/682 (Lexpera) sayılı kararında, Hayvanları Koruma Kanunu'nun hayvanlara hak ehliyetini tanıdığını kabul edilmiştir.

⁴ BSK-WIEGAND, Art. 641a ZGB, N. 4; CHK-ARNET, Art. 641a ZGB, N. 2; OFK-WOLF, Art. 641a ZGB, N. 3, yazar bununla birlikte hayvanların artık özel bir hak konusu kategorisi oluşturduğunu kabul etmektedir. KÄLIN, s. 139; AKSOY, s.164; KALE, s. 139. Böyle bir ara formun varlığı, hayvanların eşya sayılmadığını açıkça kabul eden hukuk düzenlerinde dahi tartışmalıdır: ÜNAL/BAŞPINAR, s. 20-21. Hayvanların türünü nazara alan bir bakışın gerekli olduğu fikrinde: CUMALIOĞLU, s. 575.

bir hüküm bulunmamaktadır. Burada bir görüş yasal dayanak bulunmadıkça hayvanların eşya statüsünde kalacağını kabul ederken⁵, iştirak ettiğimiz diğer görüş⁶ mevcut mevzuat hükümlerini dikkate alarak hayvanların eşya sayılamayacağını, dolayısıyla eşya dışında hak konusu bir varlık olacağını kabul etmektedir. Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki bu ayırım hukuk düzeninin felsefi seçimini göstermek bakımından önemlidir⁷. Zira iki görüş uyarınca da hayvanlar eşya hukuku hükümlerine -doğrudan veya kıyas yoluyla⁸- tâbi olmaktadır; hayvanların korunmasına ilişkin mevzuat, hayvanların alelade bir eşya ile eşdeğer tutulmasına engel olmaktadır. Dolayısıyla eşyaya benzer şekilde, hayvanın maliki⁹ olabilir ve malik mülkiyet hakkına, hak karinesine veya zilyetliğe dayalı davalarla hakkını koruyabilir¹⁰. Başka bir deyişle hayvanlar eşya değildir, fakat eşya hükmündedir¹¹. Nitekim hayvanların

⁵ ÜNAL/BAŞPINAR, s. 22-23; AKSOY DURSUN, s. 187; UYUMAZ, s. 146; SİRMEN, s. 7; KOÇHİSARLIOĞLU/SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, s. 1710; TAVŞANCIL KALAFATOĞLU, s. 74.

⁶ OĞUZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR, (2018), N. 38; NOMER/ERGÜNE, N. 37; ANTALYA, N. 89; GÜRPINAR, s. 174; CUMALIOĞLU, s. 578; Hayvanların eşya sayılmasının, koruma amacıyla bağdaştığı ölçüde geçerli olması eğiliminin bulunduğu hususunda: SEROZAN, (2014), N. 278.

⁷ KÄLIN, s. 138. Hayvanların korunması ve esenliği açısından hak ehliyeti tanınmasının belirleyici olmadığı: KOÇHİSARLIOĞLU/SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, s. 1717. Av. MK §285a hükmünün değerinin normatif olmaktan çok bilinç oluşturmada ve toplumu şekillendirmede olduğu hususunda: KK-ECCHER, §285a ABGB, N. 1; Hassasiyetin söz ile gösterildiği: CHK-ARNET, Art. 641a ZGB, N. 2; Beyan niteliğinde olduğu görüşünde: BSK-WIEGAND, Art. 641a ZGB, N. 2; OFK-WOLF, Art. 641a ZGB, N. 2; Al. MK §90a hükmünün pratik açıdan ziyade ideolojik açıdan anlamlı olduğu: PAWLOWSKI, §3 N. 280b.

⁸ Kıyas yolu ile uygulamanın, doğrudan uygulamadan fark getirmediği görüşünde: Palandt-ELLENBERGER, §90a BGB, N. 1. Fiilî olarak hayvanların ticari hayatta hak konusu olarak muamele gördükleri: WOLF/NEUNER, §25 N. 5.

⁹ MEDICUS/PETERSEN, N. 1778a. Ev hayvanı üzerinde mülkiyet hakkı bulunmayacağı, onları muhafaza eden kişilerin vasi benzeri bir görev ifa ettiği görüşünde: CUMALIOĞLU, s. 590.

¹⁰ KK-ECCHER, §285a ABGB, N. 2.

¹¹ BSK-WIEGAND, Art. 641a ZGB, N. 8; WIELING, §2 I 2 a aa, s. 56; PAWLOWSKI, §3 N. 280b.

eşya sayılmayacağını açıkça öngören İsviçre¹², Alman¹³ ve Avusturya¹⁴ hukuklarında da bu husus kabul edilmiştir.

Hayvanların eşya statüsü içinde görülmesi ve görülmemesi, yukarıda vurgulandığı üzere, hayvanların alelade bir eşya olarak muamele görmemesi açısından belirleyici değildir. Her hâlükârda hayvanlar üzerinde tasarruf etme olanağı başta Hayvanları Koruma Kanunu olmak üzere bu konudaki mevzuatla sınırlandırılmıştır¹⁵. Hayvanları koruma açısından önemli olan, statülerinin belirlenmesinin öncesinde ve ötesinde, bu yöndeki düzenlemelerin genişletilerek hukuk düzeninde yer alması ve yaptırımların etkin olarak uygulanmasıdır¹⁶. Bu itibarla, hayvanlara kural olarak eşya hukukuna ilişkin genel hükümlerin uygulanacağı sonucuna ulaşmak gereklidir¹⁷. Bununla birlikte hayvanların korunması hususundaki gelişme ve gereksinimlerin öngörülemediği olması itibarıyla doldurulması lazım gelen kanun boşluklarının doğabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Çalışmanın konusu, hayvan kavramının bir unsurunu oluşturan ev hayvanlarıdır¹⁸. Türkiye'nin de 20.10.2003 tarihi itibarıyla taraf olduğu Ev

¹² İMK m. 641a: “f. 1: Hayvanlar eşya değildir. f. 2: Aksine hüküm yoksa, eşyalara uygulanan hükümler hayvanlar için de geçerlidir.” Bu bağlamda İsviçre'deki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi: GENÇ ARIDEMİR, s. 329 vd.

¹³ Al. MK §90a: “Hayvanlar eşya değildir. Özel kanunla korunurlar. Aksi öngörülmedikçe, eşyalara ilişkin hükümler uygun düştüğü ölçüde uygulanır.” PAWLOWSKI, §3 N. 280b; Bu düzenlemede hüküm içi boşluk bulunduğu, mülkiyet hakkından yararlanma kapsamında hayvanların korunmasının nazara alınacağına ilişkin §903 II hükmüne başvurulacağı yönünde: WEBER, §2 N. 8. Bu hükmün anlamsız olduğu, hayvanların korunmasına ilişkin mevzuatın hayvanlara bir hukuk objesi olarak korumayı sağladığı fikrinde: BAUR/STÜRNER, §3 A 1, N. 4. Hükmün gerçek bir hukuki içeriğe sahip olmadığı: Palandt-ELLENBERGER, §90a BGB, N. 1. Hayvanların eşya değil, yaşayan varlıklar olduğu şeklinde: WOLF/NEUNER, §25 N. 5.

¹⁴ Av. MK §285a “Hayvanlar eşya değildir, özel kanunla korunurlar. Eşyalara ilişkin hükümler hayvanlara ancak aksine bir hüküm bulunmadıkça uygulanır.”

¹⁵ İsviçre bağlamında: OFK-WOLF, Art. 641a ZGB, N. 5; KÄLIN, s. 137. Almanya'da: MEDICUS/PETERSEN, N. 1178a. Karş. ERTAŞ, s. 478, yazara göre bu durum hayvanların kendine özgü bir eşya grubu oluşturduğu sonucuna varılmasını mümkün kılmaktadır.

¹⁶ Nitekim yasanın uygulanmasında sıkıntı bulunduğu ifade edilmektedir: TAVŞANCIL KALAFATOĞLU, s. 73; ÇELEBİ, s. 595. Aksi takdirde yasal düzenlemelerle yapılan, kavram makayının ötesine geçmez: MEDICUS/PETERSEN, N. 1178a; ÜNAL/BAŞPINAR, s. 24. Özel hükümlerle, hayvanlarının eşya sayılmaması ilkesinin somutlaştığı: BSK-WIEGAND, Art. 641a ZGB, N. 6-7. Hayvanlara tanınan şekli özel durumun somut içerik kazanmasının hukuk kurallarının gelişimi ile mümkün olacağı: ÇELEBİ, s. 583.

¹⁷ GANTNER, s. 20.

¹⁸ Kavramsal olarak ev hayvanı terimi, evcil hayvan kavramının bir parçasını oluşturmaktadır.

Hayvanlarının Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin¹⁹ m. 1/I hükmü uyarınca ev hayvanı, insan tarafından özellikle evde, özel zevk ve refakat amacıyla muhafaza edilen veya edilmesi tasarlanan her türlü hayvanı ifade eder. HKK m. 3/I (1) hükmü ev ve süs hayvanlarına ilişkin olarak “*İnsan tarafından özellikle evde, işyerlerinde ya da arazisinde özel zevk ve refakat amacıyla muhafaza edilen veya edilmesi tasarlanan bakımı ve sorumluluğu sahiplerince üstlenilen her türlü hayvan*” tanımını benimsemiştir. Bu tanımlar, paylı mülkiyetin giderilmesi²⁰ bağlamında İsviçre Medenî Kanununda düzenlenen m. 651a hükmündeki tanımla benzeşmektedir²¹. Ancak İsviçre Medenî Kanunundaki tanımın daha basit ve kapsayıcı olduğu, olası bir kanun değişikliğinde bu tanımın esas alınmasının daha yerinde olacağı belirtilmelidir.

II. Boşanma Davası Kapsamında Ev Hayvanlarının Durumu

A. Boşanma davasında alınacak tedbirler bakımından

Boşanma davası açıldığında hâkim, TMK m. 169 uyarınca dava sürecinde gerekli olan geçici önlemleri re'sen alır. Bu önlemler geçici hukukî korumaya yöneliktir. Hâkime re'sen bu yetkiyi kullanma olanağı aile kurumunun önemi dikkate alınarak verilmiştir²². Madde metninde, malvarlığının yönetilmesine²³, çocukların korunmasına, eşlerin barınması ve geçimine yönelik tedbirler alınabileceği belirtilmiş olsa da sayılan bu durumlar örnektir²⁴. Hâkim boşanma sürecinde gerekli olduğunu takdir ettiği bütün önlemleri alabilir²⁵.

Hâkim, özellikle çekişme söz konusu ise, ev hayvanlarının hangi eşte kalacağına yönelik bir tedbir almalıdır²⁶. Bu kapsamda ev hayvanının mülkiyeti,

---

Bu kavramdan insanlar tarafından kültüre alınmış hayvanlar anlaşılır: CUMALIOĞLU, s. 587.

¹⁹ Bu sözleşmeden önceki 15 Ekim 1978 tarihli Hayvan Hakları Evrensel Bildirgesi hakkında: İNAL, s. 28 vd.

²⁰ Elbirliği mülkiyetinde dahi uygulanabileceği görüşünde: DE PORET, (2006), N. 965; CHK-GRAHAM-SIEGENTHALER, Art. 651a ZGB, N. 2 ve 6; OFK-MANGISCH, Art. 651a ZGB, N. 4.

²¹ İMK m. 651a/I: “...Ev ortamında yaşayan ve malvarlıksal amaçla yahut kazanç amacıyla bakılmayan hayvan...”.

²² KILIÇOĞLU, (2016), s. 151; ERİŞİR, s. 270 vd.; YILMAZ, s. 590.

²³ Ev hayvanının da malvarlığı unsuru olduğu nazara alındığında alınacak tedbirin bu örnek kapsamına gireceği de kabul edilebilir. VETTERLI, s. 298. Bu kapsamda mal rejimine dair tedbirler alınacağı görüşünde karşı. AKINTÜRK/ATEŞ, s. 286.

²⁴ DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s. 134; KILIÇOĞLU, (2016), s. 151; ÖZTAN, s. 739.

²⁵ AKINTÜRK/ATEŞ, s. 283; ÖZTAN, s. 761; GANTNER, s. 21.

²⁶ GAURON-CARLIN, s.85-86; JdT 2016 III 43; İFM, 5A_826/2015 (Swisslex). Eşyaların

tedbir için belirleyici deęildir²⁷. Tedbire başvururken hâkim, ev hayvanının hangi eş tarafından bakılması hâlinde yararının korunmuş olacağını, bu çerçevede hayvanların korunmasına ilişkin temel ilkeler hakkındaki HKK m. 4 ve hayvanların sahiplenilmesi ve bakımına dair m. 5 ile ev hayvanıyla eşlerin ve varsa çocuğun manevî bağının yoğunluğunu dikkate almalıdır²⁸. Ayrıca, bu madde kapsamında hâkim tedbir nafakasına hükmederken, ev hayvanı kendisine bırakılan eş açısından ev hayvanının masraflarını da deęerlendirecektir²⁹. Öğretide, ev hayvanı kendisine bırakılmayan eş bakımından kişisel ilişki tesisi (TMK m. 323 vd.) benzeri bir hakkı hâkimin tanıyabileceği savunulmuřtur³⁰. Bu görüş eleştiriye açıktır. Soybağı hükümleri kapsamında düzenlenmiş olan çocukla kişisel ilişki hakkının, ev hayvanlarına kıyasen uygulanması öncelikle yadırgatıcı ve hâlihazırdaki mevzuatla bağdaşmaz gözükmetedir³¹. İkinci olarak, insan ilişkilerine özgü soybağı hükümlerinin insan dışı canlılar için uygulanabilmesi için ancak ve ancak TMK m. I/II anlamında bir kanun boşluğunun varlığının kabul edilmesi ve söz konusu kanun boşluğunun doldurulması etkinliği çerçevesinde TMK m. 323 vd. hükümlerine kıyasen başvurulması ile söz konusu olabilir. Bu durumda yanıtlanması gereken öncelikli husus, tedbir kapsamında ev hayvanı açısından kendisine bırakılmayan eş ile bağ kurmasına ilişkin ve kanun boşluğunun kabulünü gerektirebilecek bir gereksinim bulunup bulunmadığıdır. Hâkimin ev hayvanını bir eşe bırakması, hayvanın diğer eşe ilişki içinde olmasında dikkate alınmaya değer bir yararı olmadığını gösterir. Zira hâkim tedbir kararında belirtildiği üzere ev hayvanının yararını nazara alır. Söz konusu görüşteki gibi bir kişisel ilişki tesisi talebi, ev hayvanının yararına değil, diğer eşin kişisel manevi arzularını karşılamaya yönelik olacağından, kanımızca

---

bir kısmının bir eşe bırakabileceği yönündeki görüş (ÖZTAN, s. 762) de bu tespite dayanak sağlamaktadır: VETTERLI, s. 298.

²⁷ GANTNER, s. 22; Örnek olarak, aile konutunda hangi eşin kalacağına dair tedbir de mülkiyet veya kira ilişkisinden bağımsızdır: DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s. 135; AKINTÜRK/ATEŞ, s. 284; ÖZTAN, s. 745. Önemli olan konutta kalmanın en çok hangi eşe açısından yararlı olacağıdır, bu ölçütle bir sonuca varılmazsa hangi eşin konuttan ayrılmasının daha makul olduğudur: GAURON-CARLIN, s. 81. Ancak yazar bu iki ölçüte göre karar verilemediği durumlarda, mülkiyetin veya kira sözleşmesinin nazara alınabileceğini kabul etmektedir s. 82.

²⁸ Bu yönde: VETTERLI, s. 298-299; GANTNER, s. 22 vd.; JdT 2016 III 43.

²⁹ ACJC/350/2019 (Swisslex); ACJC/780/2015 (Swisslex); ACJC/759/2017 (Swisslex); EPI-NEY-COLOMBO, s. 852.

³⁰ GANTNER, s. 28.

³¹ DE PORET, (2006), s. 142; VETTERLI, s. 299.

bu talebin hukuken korunması gerekmemektedir. Üstelik bu talebe cevaz verilmesi, boşanma sürecindeki eşleri, iradelerinin aksine bir araya getirmeye haklı bir gerekçe bulunmadan zorlayacağı gibi, esas itibarıyla ev hayvanı bakımından da olumsuz etkiye yol açabilir.

B. Boşanmaya ve Mal Rejiminin Tasfiyesine Karar Verildiği Takdirde Ev Hayvanlarının Durumu

1. Genel olarak

Boşanma davası açılmış ve boşanma kararıyla birlikte mal rejiminin tasfiyesi de talep edilmişse, hâkimin davayı kabul etmesi durumunda, eş veya eşlerin malvarlıklarının bir unsurunu oluşturan ev hayvanının da hukukî akıbeti mal rejiminin tasfiyesi çerçevesinde belirlenecektir. Eşlerin bu hususta anlaşmaları mümkündür. Fakat anlaşma sağlanmadığı takdirde hukukî sorunun çözülmesi daha çetrefil hal almaktadır. Bu başlık altında mal rejiminin tasfiyesi çerçevesindeki hukukî durum ele alınmıştır.

2. Boşanmanın Fer'î Sonuçlarında Anlaşmaya Varılmış Olması

Gerek TMK m. 166/III, gerekse TMK m. 184/b.5 hükümleri kapsamında eşlerin boşanmanın fer'î sonuçlarına ilişkin anlaşma yapmaları mümkündür. Bu anlaşmanın sonuç doğurması için hâkim tarafından uygun bulunması ve anlaşmaya boşanma hükmünde yer verilmesi gerekir³².

³² ELÇİN GRASSINGER, s. 238; Yarg. 2. HD., 29.11.2010, 17648/19842 (Lexpera) “Anlaşmalı boşanmaya karar verilirken, protokolün (anlaşma) tasdiki hükmü yanında, protokol hükümlerinin de hüküm fıkrasına geçirilmesi gerekir. Ne var ki, velayeti anneye verilen çocukla baba arasında kurulan kişisel ilişki protokole uygun olarak düzenlenmediği gibi; protokolün 4.maddesine de hükmünde hiç yer verilmemiştir.”; Yarg. 2. HD., 17.1.2013, 3861/879 (Lexpera) “Tarafların ... karar sayılı ilamı ile anlaşmalı olarak boşandıkları ancak 24.07.2006 tarihli protokolün hakimce tasdik edilmediği, boşanma hükmünde protokol hükümlerine yer verilmediği görülmektedir. Eşler arasında anlaşmalı boşanmaya yönelik olarak yapılmış bir yazılı anlaşma (protokol) hakim tarafından tasdik edilmediği sürece geçerlilik kazanamaz. Davaya konu edilen protokol, anlaşmalı boşanma aşamasında hakim tarafından tasdik edilip, hükmüne alınmadığından; protokolde belirtilen borçların da sonuç doğurması ve diğer taraftan edimin yerine getirilmesinin istenmesi söz konusu olamaz. Açıklanan nedenlerle protokolde belirtilen icra takibine ve davaya konu olan bono bedelsiz kalmıştır.” Farklı yönde: Yarg. 2. HD., 14.4.2014, 1026/8860 (Lexpera) “Davacının, davasını dayandırdığı 06.02.2007 ve 25.06.2007 tarihli belgelerin boşanma kararı veren hakim tarafından onaylanmamış olması, bu protokollerle taraflar arasında kurulan hukukî ilişkiyi ortadan kaldırmaz ve bu davanın görülmesine engel teşkil etmez. Davalı 06.02.2007 tarihli belge ile, babasına ait taşınmazın yapımında eşinden aldığı “dolar” cinsindeki paraya karşılık eşine 31.12.2008 tarihine kadar bu belgede yazılı miktarı ödemeyi, 25.06.2007 tarihli protokolle de, eşine bir daire satın almayı taahhüt etmiştir.” Karş. Hükümde yer vermeye gerek olmadığı görüşünde: HOŞLAN, s. 207; Bu yönde: Yarg. 12. HD., 25.3.2010,

Eşler bu anlaşmada, bir malvarlığı unsuru olarak ev hayvanının akıbetini sözleşme özgürlüğü çerçevesinde belirleyebilir. Bu çerçevede, ev hayvanının mülkiyeti, bakım masrafları, diğer tarafın hayvanla ilişki kurma olanağı gibi hususlar üzerinde serbestçe uzlaşılabilir³³. Türk uygulamasında ilk derece hâkiminin bu konudaki bir anlaşmayı uygun görerek hükme geçirdiği öğretide ifade edilmiştir³⁴. Bununla birlikte tarafların özgürlüğü TBK m. 27 ile sınırlıdır³⁵. Ev hayvanına zarar verecek nitelikte³⁶ sözleşmeler, Hayvanları Koruma Kanunu'na (özellikle m. 4 ve 5'e) ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelere aykırılık teşkil eder. Bu durumda sözleşme, TBK m. 27 uyarınca kesin hükümsüzdür. Hâkim, sözleşmeyi uygun görse ve boşanma hükmüne geçirse dahi sözleşmenin geçersizliği giderilmez. Zira hâkimin uygun görmesi bu anlaşma için yalnızca tamamlayıcı unsurdur³⁷, geçerlilik unsurları gerçekleşmedikçe tamamlayıcı unsurun varlığı işleme

---

25129/6985 (Lexpera) “Boşanmanın eki niteliğindeki sözleşmeler, boşanma davası süreci içinde yapılmak koşuluyla hakimin onayı ve davanın boşanmayla sona ermesi ile geçerlilik kazanır. Dayanak ilamın hüküm fıkrasında, yukarıda değinilen şekilde taraflar arasındaki anlaşmadan bahsedildiği gibi, hükmün gerekçesinde de tarafların anlaşmasının mahkemeye de uygun bulunduğu belirtildiğinden ve dolayısıyla protokolün dayanak boşanma ilamının eki olup, koşullarına aynen uyulması gerektiğinden...”

³³ Hâkimin kural olarak uygun bulacağı: GANTNER, s. 30.

³⁴ İzmir 16. Aile Mahkemesi huzurunda 2018/592 esas, 2018/597 karar sayısı ile görülen anlaşmalı boşanma davasında tarafların birlikte sahiplendikleri ve halen davacı kadının bakım ve gözetiminde olan “maltese terrier” cinsi köpeğin davalı koca ile arasında Cumartesi saat 10'dan Pazar saat 18'e kadar görüş tesisine ve aylık 200,00-TL'nin davalıdan tahsil edilerek davacıya verilmesine karar verilmiştir: TAVŞANCIL KALAFATOĞLU, s. 102.

³⁵ Yarg. 2. HD., 4.2.2014, 11644/1866 (Lexpera) “Borçlar Kanununda yer alan, sözleşme özgürlüğüne getirilen genel nitelikteki bu sınırlamalar, boşanma anlaşmaları için de evleviyetle geçerlidir. Çünkü, Borçlar Kanunu, Türk Medeni Kanununun beşinci kitabı olup, onun tamamlayıcısıdır. (6098 s. TBK. m. 646) O halde hakim, kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı ve konusu imkansız olan hükümler taşıyan bir boşanma protokolünü esas alarak boşanma kararı veremez ve böyle bir protokolü tasdik edemez.” Karş. Bursa BAM., 4. HD., 29.4.2019, 142/682 (Lexpera), bu kararda, hayvanların hak ehliyetinin bulunduğundan hareketle, hayvanların kişilik haklarına aykırı sözleşmelerin de kesin hükümsüz olacağı kabul edilmiştir.

³⁶ Hayvanın uygun olmayan koşullarda bakımı veya her gün başka bir kişide kalması örnek olarak verilebilir.

³⁷ KIRBAŞ, s. 65; ESENER, s. 615; OĞUZMAN/BARLAS, N. 723; HOŞLAN, s. 224. Karş. Onaylanmayan protokolün yok hükmünde olduğu şeklinde: Yarg. HGK., 27.3.2015, 8-1542/1110 (Lexpera) “Bilindiği üzere TMK'nın 166/3.maddesinde düzenlenen boşanma davalarında yapılan protokollerin geçerliliği hakimin protokolü uygun bularak tasdikine bağlıdır. Tasdik edilmeyen ve böylece boşanma kararının eki haline getirilmeyen protokol ise yok hükmündedir.”; Aynı yönde kurucu unsur olduğu görüşünde: ELÇİN GRASSINGER, s. 236-237.

hüküm kazandırmaz. Ancak, boşanma kararına ilişkin hüküm fıkrasında bu yöndeki anlaşma hükümlerine yer verildiği takdirde bu hükümlerin ilamın bir parçası olarak icraya konu edilmelerine engel olunamayacaktır. Diğer taraftan, boşanmaya hükmedildikten ve karar kesinleştikten sonra tarafların mal rejimini sözleşmeyle iradî olarak ve hâkim onayına gerek kalmadan tasfiye etmeleri mümkündür³⁸. Böyle bir sözleşmede de yukarıda belirtilen sınırlamalar içinde ev hayvanına ilişkin hususlar kararlaştırılabilir. Bu durumda sözleşme, boşanma hükmüne geçirilmemiş olduğu için ifa ve icrası için ayrıca yargı yoluna gidilmesi gerekebilir.

3. Boşanmanın Fer'î Sonuçlarında Anlaşmaya Varılmamış Olması

a. Genel Olarak

Taraflar boşanmanın fer'î sonuçlarına ilişkin hususlarda anlaşmamış³⁹ ise ev hayvanının akıbeti eşler arasında geçerli olan mal rejiminin tasfiyesine ilişkin kanun hükümlerine göre belirlenmek gerekecektir. Bu olasılıkta ev hayvanının akıbeti, eşlerin birlikte mülkiyetinde (paylı mülkiyet/elbirliği mülkiyeti) veya eşlerden birinin münhasır mülkiyetinde bulunmasına göre farklılık gösterir⁴⁰.

b. Ev Hayvanının Eşlerin Birlikte Mülkiyetinde Olması

(i) Genel Olarak Alım Hakkı

Türk Medenî Kanununda, yoksulluk nafakası kurumunda olduğu gibi, sınırlı bazı hâllerde boşanma sonrası bakımından dayanışma ilkesi kabul edilmiştir⁴¹. Fakat boşanmada temel ve asıl kural, Anglosakson hukuk düzeninde tam ayrılık (*clean break*) olarak adlandırılan ilkedir. Bu ilke uyarınca boşanma, tarafların birbirleriyle olan hukukî bağlarını nihaî olarak kesmelidir⁴². Zira muhtemelen pek çok sorun nedeniyle boşanan eşlerin,

³⁸ SARI, s. 105; GÜMÜŞ, s. 288; Boşanma hükmünden sonraki sözleşmelerin hâkim onayına tâbi olmayacağı: ELÇİN GRASSINGER, s. 238.

³⁹ Vurgulamak gerekir ki, TMK m. 166/III hükmü kapsamında boşanmaya hükmedilebilmesi için boşanmanın fer'î sonuçları kapsamında mal rejiminin tasfiyesi hususunda da anlaşmanın gerekip gerekmediği tartışmalıdır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için: ÖNCÜ, s. 810 vd.; SEÇER, s. 273 vd.

⁴⁰ Mülkiyet durumunun mal rejiminin sona erdiği an itibarıyla nazara alınacağı: GANTNER, s. 30.

⁴¹ ZEVKLİLER/ACABEY/GÖKYAYLA, s. 938; AKINTÜRK/ATEŞ, s. 302; DEMİRBAŞ, s. 226.

⁴² KOCABAŞ, s. 364; İFM, 5A_411/2008 (Swisslex); Ayrıca bkz. ŞAHİN, s. 90 vd., yazar bu

boşanmadan sonra muhtelif sebeplerle bir araya gelmek zorunda kalması, ne taraflar ne de sosyal düzen bakımından arzu edilen sonuçlar doğurmaya uygundur. Herhangi bir zorunluluk bulunmadıkça, boşanmış tarafları bazı hukukî gerekliliklerle bir araya getirmekten kaçınmak gerekir⁴³.

Türk Medenî Kanunu, içerdiği bütün mal rejimlerinin tasfiyesi çerçevesinde bu ilkenin yansımaları olarak değerlendirilebilecek düzenlemelere yer vermiştir. Buna göre, edinilmiş mallara katılma rejimine ilişkin TMK m. 226/II hükmüyle tasfiye esnasında eşlerin paylı mülkiyetine konu bir eşyada üstün yararını⁴⁴ ispatlayan eşe karşılığını ödemek kaydıyla alım hakkı⁴⁵ tanınmıştır. Mal ayrılığında ve paylaşmalı mal ayrılığında⁴⁶, TMK m 248/II hükmüyle mal rejimi sona erdiğinde, eşlerin paylı mülkiyetindeki eşyada üstün yararını ispatlayan eşin ödeme günündeki karşılığı tediye etmek kaydıyla alım hakkının bulunduğu kabul edilmiştir. Mal ortaklığı rejiminde TMK m. 280 uyarınca üstün yararını ispatlayan eş, payına mahsuben diğer

---

konuda Türk Medenî Kanununda açık bir hüküm bulunmadığını, İsviçre hukuku açısından da benzer durumun söz konusu olduğunu, ancak İsviçre’de tam ayrılık ilkesine uygun bir uygulamanın bulunduğunu vurgulamaktadır.

⁴³ SARI, s. 288-289; KILIÇOĞLU, (2014), s. 159. Bu itibarla alım hakkı, münhasıran şahsa bağlıdır. Küllî veya cüz’î halefiyetle intikal etmesine imkân ve gerek yoktur. BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 205 ZGB, N. 47; FamKomm-STECK/FANKHAUSER, Art. 205 ZGB, N. 14; OFK-NUSPLIGER, Art. 205 ZGB, N. 7; SARI, s. 291; GANTNER, s. 29-30.

⁴⁴ Yarg. 8. HD., 30.3.2010, 6961/1449 (Lexpera) “*Davacı E. dış hekimi olup, dava konusu yapılan ve paylı olarak taraflar adına kayıtlı bulunan meskende dış hekimliği faaliyetini sürdürmekte ve [meskeni] bu iş için muayenehane olarak kullanmaktadır. Kural olarak; üstün yararın davacı tarafından kanıtlanması gerekir. Davacı dış hekimi olduğuna ve bunu muayenehane olarak kullandığı anlaşıldığına göre üstün hakkının varlığının kabulü gerekir.*” Bu bağlamda taraflar arasındaki menfaatler tartılır ve üstün tutulması gereken menfaat tespit edilir: BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 205 ZGB, N. 49; OFK-NUSPLIGER, Art. 205 ZGB, N. 4; ATF 119 II 197; CHK-JUNGO, Art. 205 ZGB, N. 9, yazar alım hakkını kullanmak isteyen tarafın üstün yararının ispatlanmaması halinde, genel hükümlere göre paylı mülkiyetin giderilmesine karar verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Benzer yönde: Yarg. 8. HD., 30.3.2010, 6961/1449 (Lexpera) “*Üstün hukukî yararın kanıtlanamaması halinde ise, bu takdirde eşlerin başvuracağı yöntem TMK’nın 699. maddesinde öngörülen paylaşma biçimi olacaktır.*”

⁴⁵ Alım hakkı, yenilik doğuran bir hak olup kullanılmasına ilişkin irade beyanının muhatabına ulaşmasıyla birlikte hak sahibi ve muhatap arasında satış sözleşmesi hükümlerine tâbi bir hukukî ilişki kurulur. DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s. 228-229; GÜMÜŞ, s. 315; SARI, s. 292; AKINTÜRK/ATEŞ, s. 177-178; KILIÇOĞLU, (2016), s. 366-367; YILDIRIM, s. 104. Karş. Salt alacak hakkı tanınmış olduğu görüşünde: BUZ, s. 148; Benzer yönde: YAĞCI-OĞLU, s. 41.

⁴⁶ Aynı hüküm, TMK m. 243 uyarınca mal ayrılığı rejiminde kıyasen uygulanır.

malvarlığı değerlerinin kendine verilmesini isteyebilir⁴⁷.

Görülmektedir ki Kanun, boşanmada, birlikte mülkiyet ilişkisinin karşılığının verilmesi ve üstün yararın kanıtlanması kaydıyla üstün yararı bulunan eşin tek başına mülkiyeti kazanması suretiyle sona erdirilmesine olanak tanımaktadır⁴⁸. Genel amacı birlikte mülkiyet ilişkisinin sona erdirmek olan bu hükümlerin, uygulama alanı geniş yorumlanmalıdır. Buna göre, birlikte mülkiyete konu malvarlığı unsuru, ister evlilik öncesinde, ister evlilik sırasında kazanılsın; yasal mal rejimi bakımından, ister kişisel mal ister edinilmiş mal kabul edilsin⁴⁹ anılan hükümler uygulama alanı bulur⁵⁰. Başka bir ifadeyle, boşanma sonrasında mal rejiminin tasfiyesi bağlamında münhasıran eşlerin birlikte mülkiyetlerine tâbi bütün malvarlığı unsurlarına bu hükümler uygulanır.

(ii) *Ev Hayvanları Açısından Alım Hakkı*

Eşlerin birlikte mülkiyetinde bulunan ev hayvanına tek başına sahip olmakta üstün yararı bulunan eşin alım hakkına sahip olacağı bu açıklamalar doğrultusunda ifade edilebilir⁵¹. Amaç, tam ayrılık ilkesine hizmet etmek olduğundan ev hayvanının eşlerin birlikte mülkiyetinde bulunması yeterlidir⁵².

⁴⁷ Mal ortaklığı rejiminde eşler arasında kural olarak paylı mülkiyet söz konusu olmadığından, bu hükümlerde düzenlenen haklar teknik anlamda alım hakkı teşkil etmez. Sadece belli malvarlığı unsurlarının bir eşe özgülenmesini temin eden talep hakkı söz konusudur. YAĞCIOĞLU, s. 25; Mal ortaklığında TMK m. 226/II hükmünün uygulanamayacağı: BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 205 ZGB, N. 31. Bununla birlikte özel yararın dikkate alınması açısından çalışmada incelenen hukukî soruna çözüm olarak başvurulabilir. Nitekim bu yönde: GANTNER, s. 35.

⁴⁸ Anılan hükümlerde genel olarak alım hakkının tanındığı: KILIÇOĞLU, (2016), s. 367. İMK m. 245 (TMK m. 280) hükmünün İMK m. 205/II (TMK m. 226/II) hükmünü model aldığı: BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 245 ZGB, N. 5; İMK m. 251 (TMK m. 248)'in İMK m. 205/II (TMK m. 226/II) ile aynı amaca sahip olduğu: BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 251 ZGB, N. 5; OFK-GFELLER, Art. 251 ZGB, N. 2.

⁴⁹ BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 205 ZGB, N. 27; ŞIPKA, s. 176.

⁵⁰ FamKomm-STECK/FANKHAUSER, Art. 205 ZGB, N. 8; OFK-NUSPLIGER, Art. 205 ZGB, N. 2; BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 205 ZGB, N. 28; YAĞCIOĞLU, s. 64; Boşanma davasının açılmasından önce birlikte mülkiyetin gerçekleşmiş olması gerektiği şeklinde: CHK-JUNGO, Art. 205 ZGB, N. 4; ATF 138 III 150.

⁵¹ MK m. 226/II'nin elbirliği mülkiyetinde dahi uygulanabileceği: FamKomm-STECK/FANKHAUSER, Art. 205 ZGB, N. 9; CHK-JUNGO, Art. 205 ZGB, N. 6; OFK-NUSPLIGER, Art. 205 ZGB, N. 2; DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s. 229; ŞIPKA, s. 175 dn 42. Aksi yönde: SARI, s. 290. TMK m. 248'in de elbirliği mülkiyetinde uygulanabileceği: GÜMÜŞ, s. 426.

⁵² Yukarda ev hayvanıyla kişisel ilişki tesis edilmesinin geçici önlemler kapsamında hukukî dayanağının bulunmadığı ifade edilmişti. Boşanma sonrasında da bu yola başvurulması aynı

Belirtildiği üzere, ev hayvanının edinme zamanı ve şekli, yasal mal rejimi açısından malvarlığının hangi kısmında bulunduğu önemli değildir.

Ev hayvanı eşlerin birlikte mülkiyetinde olduğu takdirde, alım hakkını kullanmak isteyen eş, ev hayvanının tek başına mülkiyetine sahip olma hususundaki üstün yararını kanıtlamakla yükümlüdür⁵³. Bu bağlamda üstün yararın varlığının takdirinde alelade bir eşyanın tek başına mülkiyetine sahip olunmasından daha farklı bir değerlendirmenin yapılmasının gerekli olduğu ortadadır. Üstün yararın belirlenmesinde, alım hakkını kullanmak isteyen eşin hayvanla olan bağı ve ilişkisi⁵⁴, boşanma sonrasında hayvana uygun bakımı sağlama olanağı, ortak çocuğun velâyeti kendine verilmişse çocuk ve hayvan arasındaki ilişki nazara alınmak gerekir⁵⁵. Başka bir deyişle, yapılacak değerlendirme salt eşya kavramıyla sınırlı kalmamalıdır. Hayvanın da yararı, özellikle HKK m. 4-5 göz ardı edilmeden burada nazara alınmak gerekir. Taraflardan birinin ev hayvanına tek başına malik olmaktadır, bu durum ancak ev hayvanının da yararına olacaksa üstün addedilebilecektir.

c. Ev Hayvanının Eşlerin Birinin Münhasır Mülkiyetinde Olması

Mal rejimlerinin tasfiyesine ilişkin anılan Kanun hükümleri, ev hayvanının münhasıran eşlerden birine ait olduğu durumda uygulanma olanağına sahip olmaz. Dolayısıyla ev hayvanı, malikinin mülkiyet ve zilyetliğinde kalır. Kanımızca konuya ilişkin yapılacak tespit bu noktada durmak yerinde olmaz. Evlilik süresince ev hayvanının bakımını eylemli olarak diğer eş veya diğer eşte kalan çocuk üstlenmiş olabilir ve bu çerçevede arada manevî bir bağ kurulmuş olabilir. Bu itibarla ev hayvanının diğer eşte bulunması, söz konusu eşin, çocuğun ve hayvanın yararına olacağı sonucuna varılması bazı hâller için mümkündür. Bu noktada kanun boşluğunun varlığını kabul etmek gerekmektedir. Kanunun yorumlanmasında ve boşluklarının belirlenmesinde kanunun lafız ve ruhuyla bağdaşmak kaydıyla nesnel, güncel

---

gereçeklerle kabul edilemez olduğu gibi aynı zamanda tam ayrılık ilkesine ölçsüz şekilde aykırı olacağı için reddedilmelidir.

⁵³ FamKomm-STECK/FANKHAUSER, Art. 205 ZGB, N. 12. GANTNER, s. 34, yazar, hayvanın yararı hakkında değerlendirme yapılırken, birden fazla ev hayvanı bulunuyorsa onları ayırmamanın gerekebileceğinin dikkate alınması fikrindedir: s. 33.

⁵⁴ Genel olarak duygusal bağın dikkate alınabileceği: BK-HAUSHEER/REUSSER/GEISER, Art. 205 ZGB, N. 50; CHK-JUNGO, Art. 205 ZGB, N. 8; GÜMÜŞ, s. 318; YAĞCIOĞLU, s. 73; Ev hayvanları özelinde: FamKomm-STECK/FANKHAUSER, Art. 205 ZGB, N. 12; DE PORET, (2006), N. 968; RANZANICI CIRESA, N. 840.

⁵⁵ GANTNER, s. 34-35.

ve çağdaş gereksinimlerin dikkate alınması lazım gelmektedir⁵⁶. Kaynak kanun yapılırken, insanlığın hayvanlar ve özellikle ev hayvanlarına karşı ilgi, ilişki ve farkındalığının günümüzdeki düzeyine gelebileceği öngörülemezdir. Bu nedenle, hâlihazırda var olan gereksinimi karşılayabilecek herhangi bir yasal mekanizma hazırlanmamıştır. Türk Medenî Kanununun kabulü açısından da söz konusu bu gereksinim göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla bu hususta bilinçli susma söz konusu değildir.

Tespit edilen bu boşluk, kanun koyucu tarafından doldurulana dek TMK m. 1/II kapsamında hâkimin hukuk yaratması gerekir. Bu çerçevede hâkim, hukuk yaratma etkinliğinde, TMK m. 226/II ve TMK m. 248/II ve TMK m. 280 hükümlerinden⁵⁷ tümel kıyas⁵⁸ aracılığı ile yararlanabilir. Anılan bu hükümler, paylı mülkiyet ile elbirliği mülkiyeti rejimlerine özgüdür ve münhasır mülkiyete doğrudan veya yalın kıyas (*Einzelanalogie*, *Gesetzesanalogie*) yoluyla uygulanamaz. Bununla birlikte söz konusu hükümler, üstün bir yararın bulunması halinde, tarafların birlikte mülkiyetinde bulunan bir varlığın, diğer bir tarafa devredilmesine hukuk düzeninin izin verdiğini göstermektedir. Ev hayvanının mülkiyetinin münhasıran bir eşe ait olduğu halde hayvanın yararı, diğer eşte bulunmasını gerektirdiği takdirde de hayvan üzerindeki mülkiyete, benzer içerikte bir müdahale söz konusu olacaktır. Üstelik bu müdahale, boşanma ve onu takip eden mal rejiminin tasfiyesi kapsamında gerçekleşecektir. Hâkimin dolduracağı kanun boşluğu, boşanma ve mal rejiminin tasfiyesi çerçevesinde tarafların mülkiyet hakkına üstün yarar gerekçesiyle müdahale gerektirdiği için anılan hükümlere tümel kıyas yoluyla başvurulmasında bir

⁵⁶ Kanun boşluğu, yorumlama faaliyeti sonrasında tespit edilebilir. Kanunların yorumlanmasında da yorum ânındaki koşul ve gereksinimler dikkate alınır: ATAAY, s. 215; OĞUZMAN/BARLAS, N. 258; AKYOL, s. 231-232; ALTAŞ, s. 210-211; ANTALYA/TOPUZ, s. 294. Bu durumda bilinçsiz boşluktan söz edilmek gerekir: OĞUZMAN/BARLAS, N. 334-335.

⁵⁷ Vurgulamak gerekir ki, mal ortaklığı söz konusu ise ev hayvanı üzerinde elbirliği mülkiyeti bulunacağından, MK m. 280 hükmüne doğrudan başvurulacaktır. Burada, MK m. 280 hükümünden tümel kıyasta yararlanılabileceği, kanun koyucunun benzer durumlarda öngördüğü çözüm yöntemini göstermesi açısından ifade edilmektedir. Esasen tümel kıyasa, taraflar arasında diğer mal rejimlerinin geçerli olduğu ve ev hayvanının eşlerden birinin münhasır mülkiyetinde bulunduğu hallerde gereksinim duyulur. İMK m. 651a hükmüne de kanun boşluğunun doldurulması kapsamında başvurulabilir. Zira kanun boşluğunun doldurulmasında karşılaştırmalı hukuktan ve özellikle İsviçre hukukundan yararlanılması mümkündür: OĞUZMAN/BARLAS, N. 388.

⁵⁸ Tümel kıyasta (*Rechtsanalogie*, *Gesamtanalogie/analogie globale*) somut bir hüküm uygun düşüğü başka bir hukuki ilişkiye uygulanmaz. Benzer hukuki düzenlemelerden hareketle, tümevarım yoluyla geliştirilebilecek bir hukuki sonuca varılır: SEROZAN, (2017), §2 N. 273; DEMİRSATAN, s. 116 dn. 187.

engel kanımızca yoktur. Ayrıca bu sayede mal rejiminin tasfiyesi kapsamında ilgililere, diğer alım haklarıyla hüküm ve sonuçları uyuşan, salt ev hayvanının taraflardan birinin münhasır mülkiyetinde bulunmasından kaynaklanan bir farklılık yaratmayan bir hak tanınmış olacaktır. Başka bir ifadeyle, boşanma nedeniyle ev hayvanının yararının gerektirmesi nedeniyle hayvanın, mülkiyet hakkı bulunmayan tarafta bulunmasını sağlayacak bir yasal düzenlemenin bulunmaması sonucunda ortaya çıkan kanun boşluğu, hâkim tarafından doldurulacaktır. Kanun boşluğunun doldurulması esnasında, mal rejiminin tasfiyesi kapsamında üstün yararın bulunması halinde mülkiyet hakkının, birlikte mülkiyetin yerini münhasır mülkiyetin almasına yol açacak şekilde devrine olanak tanıyan belirtilen kanunun hükümlerinden, boşluğun giderilmesi benzer bir mekanizma gerektirdiği için tümel kıyas yoluyla yararlanılabilir. Böylece, mal rejiminin tasfiyesi kapsamında benzer sonuçlara yol açan haklar arasında uyum sağlanmış olur.

Bu durumda, tümel kıyas sonucunda hâkim kanun boşluğunu, boşanma hâlinde mal rejiminin tasfiyesi bağlamında, malik olan eşe karşı, ev hayvanına sahip olma hususunda ev hayvanının ve kendisinin üstün yararını kanıtlayan eşin kullanabileceği bir alım hakkı tanımak suretiyle doldurmalıdır. Burada da ev hayvanının yararı bulunmadıkça, eşin alım hakkının kullanılmasına sebep oluşturabilecek üstün yarardan söz edilemez. Alım hakkının kullanılmasıyla birlikte, ev hayvanının mülkiyetini devir borcu malik açısından, hayvanın bedelini ödeme borcu alım hakkı sahibi açısından içeren satış sözleşmesi hükümlerine tâbi olan sözleşmesel bir borç ilişkisi doğar⁵⁹. Bedel borcu, alım hakkının kullanıldığı an itibarıyla belirlenmek gerekir⁶⁰. Kabul edilen bu çözüm, çağdaş gereksinimlere uygun olduğu kadar, ifade edildiği üzere kanunun benzer durumlarda kabul ettiği düzenlemelerin mantığıyla da örtüşmektedir.

Nihayet şunu belirtmek gerekir ki, ev hayvanının mülkiyetine sahip olmadığı hâlde ev hayvanının bakımını üstlenen eş, malik eş yararına gerçek vekâletsiz iş görmüş olur. Bu durumda malik olmayan eşin alım hakkını kullanması halinde, takdir edilen alım bedelinden vekâletsiz iş görmeden doğan alacağını takas etme hakkının saklı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

---

⁵⁹ Yasal mal rejiminde alım hakkı açısından: SARI, s. 292.

⁶⁰ Yasal mal rejiminde alım hakkı açısından: GÜMÜŞ, s. 318; Tasfiye anındaki sürüm değeri şeklinde: SARI, s. 292.

III. Boşanma ve Mal Rejiminin Tasfiyesi Prosedürü Dışındaki Olanaklar

Türk hukukunda eşler arası diğer malî sonuçlarda söz konusu olduğu gibi boşanma davası kapsamında mal rejiminin tasfiyesinin talep edilmesi zorunlu değildir⁶¹. Böyle bir durumda, ev hayvanının hukukî akıbeti yukarıda açıklanan ilkeler doğrultusunda tayin edilemez. Öte yandan boşanma söz konusu olmadan da eşler ev hayvanını bulundurma hususunda çekişme yaşayabilir. Anılan hâllerde, sadece genel hükümlere başvurulması söz konusu olabilir.

Ev hayvanı, eşlerden birinin mülkiyetinde ise başvurulabilecek herhangi bir hukukî yol mevcut değildir. Eş, malik sıfatıyla ev hayvanına zilyet olabilecek, hayvanının elinden alınması hâlinde, mülkiyet, hak karinesi veya zilyetliğe dayanan dava haklarını kullanabilecektir.

Ev hayvanı, eşlerin paylı mülkiyetindeyse⁶² TMK m. 693/II hükmüne başvurularak hâkimin, ev hayvanının paydaşların hangisinde, ne kadar kalacağını belirlemesi istenebilir. Zira taraflar arasında bu hususta bir anlaşmaya varılamadığı gibi ev hayvanının fiziksel olarak ortak konutta ikamet etmeyen iki kişinin birden fiilî hâkimiyetinde olması mümkün değildir⁶³. Ancak şu hususa dikkat edilmelidir ki hâkim, ev hayvanını bulundurma olanağını iki paydaşa da tanımaya mecburdur⁶⁴. Çünkü bu hükümle paylı mülkiyete tâbi bir eşyadan yararlanma rejimi belirlendiği için her malikin bu olanağa sahip olması şarttır. Dolayısıyla bu hükümle sahip olunan olanağın, ev hayvanının ve onunla manevî bağ tesis edenlerin yararına mutlak anlamda uygun olduğu ileri sürülemez. Bununla birlikte kararını verirken eşyanın niteliğini nazara

⁶¹ Bu itibarla Türk hukukunda İsviçre hukukunun aksine boşanmanın sonuçlarında birlik ilkesi kabul edilmemektedir. DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜŞ, s. 226-227.

⁶² Eşler arasında yasal mal rejimi geçerli ise TMK m. 222/II uyarınca paylı mülkiyet karinesinin uygulanacağı gözden kaçırılmamak gerekir.

⁶³ Bu davanın şartları bakımından: ÖZTAŞ, s. 271-272.

⁶⁴ ARPACI, s. 71; Bu yönde anlaşılabilir: AKİPEK/AKINTÜRK, s. 399; Yarg. 1. HD., 2.4.2012, 1113/3838 (Lexpera) “...hakim, paydaşlık ilişkisinin devamında fayda ve zorunluluk olan hallerde, paydaşların sicilden kaynaklanan haklarını ihlal etmeksizin, diğer paydaşların hakları ile bağdaştığı ölçüde, somut olayın özelliğini, taşınmazın konumunu, kullanma amaçlarını, niteliklerini, yöresel örf ve adetlerini, tarafların ihtiyaçlarını gözlemek suretiyle paylı malın kullanılmasının zaman veya yer itibarıyla paydaşlar arasında ne şekilde bölünebileceğini saptayıp buna göre karar vermek durumundadır.” Karş. Hâkimin eşyanın kullanımı sadece belli bir paydaşa bırakıp diğer paydaşa kullanma bedeli ödemesine karar verebileceği fikrinde: ÖZTAŞ, s. 279; TEKİNAY/AKMAN/BURCUOĞLU/ALTOP, s. 592.

alması gerektiği belirtilen⁶⁵ hâkimin, bu gerekçeyle ev hayvanının yararlarını de gözetmekle yükümlü olduğu ifade edilmek gerekir. Öte yandan, eşlerin boşanmasına hükmedildikten sonra mal rejiminin tasfiyesi kapsamında alım hakkını kullanma imkânı⁶⁶ saklıdır. Bu imkân kullanıldıktan sonra, hâkimin belirlediği yararlanma rejimi eşler arasındaki birlikte mülkiyet sona erdiği ve bir eş mülkiyeti tek başına kazandığı için ortadan kalkar.

Genel olarak paylı mülkiyete ilişkin yasal düzenlemelerin ev hayvanlarına tam olarak uygun olmadığı da vurgulanmak gerekir. Zira paylı mülkiyetin sona erdirilmesi (paylaşmayı isteme hakkı) her paydaşın sahip olduğu bir haktır (TMK m. 698/I)⁶⁷. Bu hakkın kullanılması sonucunda ev hayvanının açık arttırma yoluyla satılması sıklıkla söz konusu olabilecek, ev hayvanıyla ilgisiz birinin cebri ihaleyle mülkiyeti kazanması riski bulunacaktır. Çünkü paylaşma hususunda uyuşmanın taraflar arasında gerçekleşmesi çok mümkün olmadığı gibi ev hayvanının paylı mülkiyeti bölünme yoluyla giderilemez. Böyle bir durumla karşı karşıya gelmemek için, TMK m. 698 açısından, ev hayvanına ilişkin olarak paylaşmayı isteme hakkının kullanıldığı pek çok durumda TMK m. 2'ye aykırılığın bulunduğu yolunda bir yorum yapılması gerekebilir. TMK m. 698/II, sadece uygun olmayan zamanda hakkın kullanılmayacağı hükmünü içerse de bu yasak TMK m. 2'nin yansımasıdır⁶⁸ ve genel bir yasak olarak hakkın kötüye kullanımını salt bu olasılıkla sınırlandırılmaz⁶⁹. Olması gereken

⁶⁵ ÖZTAş, s. 280.

⁶⁶ Alım hakları, mal rejiminin sona ermesinden itibaren tasfiye tamamlanana dek kullanılabilir: DURAL/ÖĞÜZ/GÜMÜş, s. 229; SARI, s. 290; şIPKA, s. 177; YAĞCIOĞLU, s. 77; FamKomm-STECK/FANKHAUSER, Art. 205 ZGB, N. 3; CHK-JUNGO, Art. 205 ZGB, N. 5.

⁶⁷ ZK-HAAB/SIMONIUS/SCHERRER/ZOBL, Art. 650-651 ZGB, N. 1; CHK-GRAHAM-SIEGENTHALER, Art. 650 ZGB, N. 1; OFK-MANGISCH, Art. 650 ZGB, N. 3. Yenilik doğuran hak olduğu: ÖĞÜZMAN/SELİÇİ/OKTAY ÖZDEMİR, (2018), N. 1306; EREN, s. 118; NOMER/ERGÜNE, N. 752; KURşAT, s. 179.

⁶⁸ ÖĞÜZ, s. 146; KURşAT, s. 230; EREN, s. 143. Bununla birlikte öğretiler TMK m. 698/II hükmü önceden vazgeçilemez bir def'i olarak kabul edilmektedir: ÖĞÜZ, s. 149; NOMER/ERGÜNE, s. 762; EREN, s. 121; KURşAT, s. 235; ZK-HAAB/SIMONIUS/SCHERRER/ZOBL, Art. 650-651 ZGB, N. 2; CHK-GRAHAM-SIEGENTHALER, Art. 650 ZGB, N. 21; OFK-MANGISCH, Art. 650 ZGB, N. 8. Ayrıca ifade etmek gerekir ki, paylaştırmayı isteme hakkının kullanılmasının uygun olmayan zaman dışındaki bir sebeple TMK m. 2'ye aykırılık oluşturduğu hallerde durum re'sen nazara alınmak gerekir: KURşAT, s. 235 dn. 286. Uygun olmayan zamanın her zaman dürüstlük kuralına aykırılık anlamına gelmeyebileceği: ÖĞÜZ, s. 146.

⁶⁹ ÖĞÜZ, s. 146. Karş. Yarg. 14. HD., 15.11.2016, 5562/9455 (Lexpera) "Somut olayda TMK 698. maddesinde yer alan bir durum söz konusu değildir. Ortaklığın giderilmesi davalarında iyiniyet incelemesi yapılamaz. Bu nedenlerle için esası hakkında bir karar verilmesi gerekir-

hukuk açısından, ev hayvanlarının niteliğine uygun İMK m. 651a⁷⁰ gibi bir hükmün Türk hukukuna kazandırılması şarttır⁷¹.

Sonuç

Hayvanların ve genel olarak doğanın korunması, ev hayvanlarının boşanmadaki hukukî durumlarını tespit etmekten çok daha geniş bir mesele olup daha kapsamlı ve esaslı hukukî düzenlemeleri, bu düzenlemelerin uygulanmasını, en önemlisi toplumsal bir iradeyi gerektirir. Kuşkusuz gerek ulusal, gerek uluslararası düzeyde doğanın ve bu kapsamda hayvanların korunmasına yönelik mevcut iradenin güçlenmesi ve yaygınlaşması çağdaş bir toplum olmanın gereği olarak zorunludur. Bu çalışmada ise hayvanlara ilişkin çok daha özel bir soruna mevcut düzenlemeler çerçevesinde yanıt aranmıştır.

Türk hukuk sisteminde hayvanların eşya hukuku açısından statüsüne ilişkin açık bir hüküm yoktur. Fakat bu durumdan bağımsız olarak, hayvanların cansız diğer varlıklarla eşdeğer muamele göreceği sonucuna varılamaz. Hayvanların korunmasına yönelik mevzuatla getirilen kısıtlamalar hayvanlar üzerindeki tasarruf olanağını sınırlandırmaktadır. Bu çerçevede, çalışma açısından bu mevzuat ile öngörülen ilkelerin ve ev hayvanının yararının her zaman göz önünde bulundurulması lazım gelir.

Evliliğin sona ermesi durumunda, ev hayvanının akıbeti, özel bir düzenleme bulunmadığı için mal rejimi ve eşya hukukuna ilişkin hükümler uyarınca belirlenebilir. Bununla birlikte kanun koyucunun, hayvanların korunması ve ev hayvanlarının günlük yaşamdaki yerine ilişkin insanlığın ulaştığı mevcut durumu ve düzenleme gereksinimini öngörememiş olması nedeniyle kanun boşluklarının doğabileceği ve bu boşlukların çağdaş gereksinimlere göre doldurulması gerektiği vurgulanmalıdır.

Boşanmanın fer'î sonuçlarına ilişkin sözleşmeler ve boşanma kararından

---

ken davanın iyiniyet kuralları ile bağdaşmadığından bahisle reddedilmesi doğru görülmemiştir.”

⁷⁰ İMK m. 651a: “f.1) Ev ortamında yaşayan ve malvarlıksal amaçla yahut kazanç amacıyla bakılmayan hayvan söz konusu ise, hâkim uyumsuzluk halinde hayvanın münhasır mülkiyetini, hayvanların korunmasına ilişkin uygulanan ölçütlere göre hayvan için en uygun çözümlü teşkil edecek paydaşa verir. f.2) Hâkim, hayvanın mülkiyetini kazanan paydaşı, diğer paydaşlara tutarını serbestçe belirlediği uygun bir giderim ödemeye mahkûm edebilir. f.3) Hâkim, özellikle hayvanın geçici barınmasına ilişkin olmak üzere gerekli ihtiyati tedbirleri alır.”

⁷¹ Hükmün gerekçesinde boşanma durumunda sıklıkla başvurulacağı belirtilmektedir: DE PO-RET, (2006), N. 966.

sonra kurulan mal rejiminin tasfiyesine yönelik sözleşmelerde, taraflar, ev hayvanının hukukî akıbetini serbestçe kararlaştırabilir. Bu sözleşmelerin içeriği hayvanların korunmasına ilişkin mevzuat çerçevesinde ev hayvanının yararına aykırı olmamalıdır. Aksi takdirde TBK m. 27'ye aykırılıktan ötürü kesin hükümsüz olurlar.

Ev hayvanı kişilerin paylı mülkiyetindeyse, TMK m. 693/II uyarınca hâkimin ev hayvanına ilişkin yararlanma rejimini belirlemesi talep edilebilir ve bu rejim paylı mülkiyet devam ettikçe uygulanmaya devam eder. Bütün paydaşlar açasından yararlanma sağlama gerekliliği nedeniyle bu yolun, amaca her zaman uygun olmadığı ifade edilmelidir. Paylı mülkiyetin sona ermesine ilişkin rejimin de ev hayvanları için yerinde olmadığını vurgulamak gerekir.

Mal rejiminin boşanma sonucunda tasfiyesi bağlamında, eşlerin birlikte mülkiyetinde bulunan ev hayvanına ilişkin olarak mülkiyete tek başına sahip olmakta üstün yararı bulunan eş, alım hakkını (TMK m. 226/II, m. 248/II) kullanabilir. Üstün yararın varlığı takdir edilirken, ilgili eşin ve varsa çocuğun ev hayvanıyla ilişkisi ve ev hayvanının yararı nazara alınacaktır. Öte yandan ev hayvanının eşlerin birlikte mülkiyetinde bulunmaması olasılığında da kanun boşluğunun varlığı kabul edilmek suretiyle ev hayvanına tek başına malik olmakta üstün yararı bulunan eşe alım hakkı tanımak gerekmektedir. Üstün yararın belirlenmesinde yine ev hayvanının yararı belirleyici olur.

Kısaltmalar

ACJC	:	Arrêts de la Cour de Justice (Cenevre)
Al. MK	:	Alman Medenî Kanunu
ATF	:	Arrêts du Tribunal Fédéral
AÜHFD	:	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
Av. MK	:	Avusturya Medenî Kanunu
b.	:	Bent
BAM.	:	Bölge Adliye Mahkemesi
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
dn.	:	Dipnotu
HD.	:	Hukuk Dairesi
HGK.	:	Hukuk Genel Kurulu
HKK	:	Hayvanları Koruma Kanunu

İFM	:	İsviçre Federal Mahkemesi
İMK	:	İsviçre Medenî Kanunu
JdT	:	Journal des Tribunaux
Karş.	:	Karşılaştırınız
Lexpera	:	Lexpera Çevrimiçi Hukuk Bilgi Bankası
m.	:	Madde
N.	:	Kenar/Paragraf numarası
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
Swisslex	:	Swisslex Çevrimiçi Hukuk Bilgi Bankası
TBK	:	Türk Borçlar Kanunu
TMK	:	Türk Medenî Kanunu
vd.	:	Ve devamı
Yarg.	:	Yargıtay

KAYNAKÇA

- AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ, Derya: **Aile Hukuku**, İstanbul, 2016.
- AKİPEK, Jale G./AKINTÜRK, Turgut/ATEŞ KARAMAN, Derya: **Türk Medenî Hukuku Birinci Cilt Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku**, İstanbul, 2012.
- AKİPEK, Jale G./AKINTÜRK: **Eşya Hukuku**, İstanbul, 2009.
- AKSOY DURSUN, Sanem: **Eşya Kavramı**, İstanbul, 2012.
- AKSOY, Hüseyin Can: “Türk ve İsviçre Hukuklarında Evcil Hayvanlara Verilen Zararlara İlişkin Özel Hukuktan Doğan Sorumluluk”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, S. 129 (2017).
- ALTAŞ, Hüseyin: **Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri**, Ankara, 2014.
- ANTALYA, O. Gökhan/TOPUZ, Murat: **Medeni Hukuk**, İstanbul, 2016.
- ANTALYA, O. Gökhan: **Eşya Hukuku**, C. I, İstanbul, 2017.
- ARPACI, Abdülkadir: **Türk Medeni Kanunu Açısından Müşterek Mülkiyette Yararlanma ve Yönetim**, İstanbul, 1990.
- ATAAY, Aytekin: **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, İstanbul, 1995.

- BAUR, Jürgen F./STÜRNER, Rolf: **Sachenrecht**, Münih, 2009.
- BERKSOY, İrem: **Özel Hukukta Hayvan Hakları**, İstanbul, 2007 (Marmara Ü. SBE Yüksek Lisans Tezi).
- BK-HAUSHEER, Heinz/REUSSER, Ruth/GEISER, Thomas: **Berner Kommentar Band/Nr. II/1/3/1 Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Familienrecht, Das Eherecht, Das Güterrecht der Ehegatten**, Bern, 1992.
- BSK-WIEGAND, Wolfgang: **Basler Kommentar Zivilgesetzbuch II**, Basel, 2015 (Art. 641a)
- BUZ, Vedat: **Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar**, Ankara, 2005.
- CHK-YAZAR SOYADI: **Handkommentar zum Schweizer Privatrecht Sachenrecht**, Zürih Basel Cenevre, 2016.
- CUMALIOĞLU, Emre: “Medeni Hukukta Hayvan Hakları ve Hayvanlar Üzerindeki Hak”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 19 (2017) Özel Sayı: Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan.
- ÇELEBİ, Özgün: “Kişi ve Eşya Ayrımı Bağlamında Hayvanların Hukuki Statüsü”, **İÜHFMC** C. 76 S. 2 (2018).
- DE PORET, Omblin: “L’animal en droit des successions”, **successio** 2008.
- DE PORET, Omblin: **Le statut de l’animal en droit civil**, Zürih Basel Cenevre, 2006.
- DEMİRBAŞ, Ali: “Güncel Tartışmalarla Yoksulluk Nafakası”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5 S. 2 (2018).
- DEMİRSATAN, Barış: **Türk Borçlar Kanunu Çerçevesinde Sözleşmenin Haksız Olarak Sona Erdirilmesi**, İstanbul, 2019.
- DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan/GÜMÜŞ, Mustafa Alper: **Aile Hukuku**, İstanbul, 2020.
- DURAL, Mustafa/ÖĞÜZ, Tufan: **Kişiler Hukuku**, İstanbul, 2017.
- ECCHER, Bernhard: **Kurzkommentar zum ABGB**, Viyana, 2010 (§285a ABGB).

- ELÇİN GRASSINGER, Gülçin: “Boşanma Davasında Eşlerin Boşanmanın Tali Sonuçlarına İlişkin Konularda Anlaşma Yapmaları ve Konu ile İlgili İsviçre Federal Mahkemesi Kararı”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası** C. 55 S. 3 (1997).
- EPINEY-COLOMBO, Emanuela: “La donna è mobile ... Quelques réflexions sur l’application anticipée de l’art. 125 CC avant le divorce”, **FamPra.ch** 2003 (Die Praxis des Familienrechts).
- EREN, Fikret: **Mülkiyet Hukuku**, Ankara, 2014.
- ERGÜNE, M. Serkan: **Vasiyetnamenin Yorumu**, İstanbul, 2011.
- ERİŞİR, Evrim: **Geçici Hukukî Korumanın Tedbirleri ve İhtiyati Tedbir Türleri**, İstanbul, 2013.
- ERTAŞ, Şeref: **Çevre Hukuku ve Hayvan Hakları Hukuku**, İzmir, 2012.
- ESENER, Turhan: “Boşanmanın Fer’i Neticelerine Dair Mukaveleler”, **AÜHFD** S. 3-4 (1951).
- FamKomm-STECK, Daniel/FANKHAUSER, Roland: **Scheidung Band I: ZGB / Band II: Anhänge: Sechster Titel: Das Güterrecht der Ehegatten / Zweiter Abschnitt: Der ordentliche Güterstand der Errungenschaftsbeteiligung**, Zürih, 2017.
- GANTNER, Reto: “Die Zuteilung von Haustieren in Scheidungsverfahren”, **FamPra** 2001
- GAURON-CARLIN, Sabrina: **La procédure matrimoniale**, Cenevre Zürih Basel, 2019.
- GENÇ ARIDEMİR, Arzu: “Hayvanların Hukukî Konumlarının İyileştirilmesi Amacıyla İsviçre Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu’nda Yapılan Değişikliklere Genel Bir Bakış”, **Prof. Dr. Hüseyin Hatemi’ye Armağan**, Cilt I, İstanbul, 2009.
- GÜMÜŞ, MustafaAlper: **Teoride ve Uygulamada Evliliğin Genel Hükümler ve Mal Rejimleri**, İstanbul, 2008.
- GÜRPINAR, Damla: “Ev ve Süs Hayvanı Sahiplerinin Hakları ve Yükümlülükleri”, **İzmir Barosu Dergisi**, C. 72 S. 4 (Ekim 2007).
- HATEMİ, Hüseyin: **Kişiler Hukuku**, İstanbul, 2018.

- HOŞLAN, Özkan Cavit: “Anlaşmalı Boşanma Protokollerine İlişkin Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi”, **Medeni Hukuk Alanındaki Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi Sempozyumları Cilt II: Aile Hukuku-20 Nisan 2017**, Ed.: B. İlkey Engin, İstanbul, 2019.
- İNAL, Tamer: “Hayvanın Hukuki Kişiliğinin ve Haklarının Tanınması Gereği Üzerine”, **Kazancı Hukuk, İşletme ve Maliye Bilimleri Hakemli Dergisi**, S. 1, 2004.
- KALE, Serdar: **Medeni Yargılamada Taraf Ehliyeti**, İstanbul, 2010.
- KÄLIN, Oliver: **Der Sachbegriff im schweizerischen ZGB**, Zürih, 2002.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.: **Aile Hukuku**, Ankara, 2016.
- KILIÇOĞLU, Ahmet M.: **Katkı-Katılma Alacağı**, Ankara, 2014.
- KIRBAŞ, Özlem: **Türk Hukuku’nda Eşlerin Anlaşmasına Dayanan Boşanma: (MK.m.134/III)**, İÜSBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
- KOCABAŞ, Gediz: “Evlilik Sonrası Dayanışma İlkesi ve Bu İlkenin Sınırı Olarak Clean Break İlkesi Doğrultusunda Yoksulluk Nafakasını Belirleyici Ölçütler”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi C. 19 S. 1**.
- KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz/SÖĞÜTLÜ ERİŞGİN, Özlem: “Hayvanın Hukuki Konumu”, **Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi: Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan** (Cilt 8 Özel Sayı - 2013).
- KURŞAT, Zekeriya: **Paylı Mülkiyetin Sona Ermesi**, İstanbul, 2008.
- MEDICUS, Dieter/PETERSEN, Jens: **Allgemeiner Teil des BGB**, Heidelberg, 2016.
- NOMER, Haluk N./ERGÜNE, M. Serkan: **Eşya Hukuku**, İstanbul, 2019.
- OFK-YAZAR SOYADI: **Orell Füssli Kommentar (Navigator.ch) ZGB Kommentar**, Zürih, 2016.
- OĞUZMAN, M. Kemal/BARLAS, Nami: **Medeni Hukuk**, İstanbul, 2018.
- OĞUZMAN, M. Kemal/SELİÇİ, Özer/OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: **Eşya Hukuku**, İstanbul, 2018.

- OĞUZMAN, M. Kemal/SELİÇİ, Özer/OKTAY ÖZDEMİR, Saibe: **Kişiler Hukuku**, İstanbul, 2019.
- ÖĞÜZ, Tufan: **Müşterek Mülkiyette Taksim Engelleri**, İstanbul, 1995.
- ÖNCÜ, Özge: “Eşlerin “Anlaşmalı Boşanma” Çerçevesinde Mal Rejiminin Tasfiyesine Yönelik Olarak Yaptıkları Anlaşmalar ve Bu Anlaşmaların Uygulamada Doğurduğu Sorunlar”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 19-Özel Sayı (Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan (2017)).
- ÖZTAN, Bilge: **Aile Hukuku**, Ankara, 2015.
- ÖZTAŞ, İlker: **Paylı Mülkiyette Paydaşın Kullanma ve Yararlanma Hakkı**, İstanbul, 2011.
- Palandt-ELLENBERGER, Jürgen: **Palandt Bürgerliches Gesetzbuch**, Münih, 2018 (§90a BGB).
- PAWLOWSKI, Hans-Martin: **Allgemeiner Teil des BGB**, Heidelberg, 2003.
- RANZANICI CIRESA, Francesca: **La protection de la partie faible dans la communauté de vie non maritale**, Bern, 2019.
- SARI, Suat: **Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi**, İstanbul, 2007.
- SEÇER, Öz: “Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 7 S. 2 (2016).
- SEROZAN, Rona: “Doğal Çevrenin Özel Hukukun Araçlarıyla Korunmasındaki Yetersizlikler”, **Selim Kaneti’ye Armağan**, İstanbul, 1996.
- SEROZAN, Rona: **Eşya Hukuku I**, İstanbul, 2014.
- SEROZAN, Rona: **Hukukta Yöntem – Mantık**, İstanbul, 2017.
- SİRMEN, Lale: **Eşya Hukuku**, Ankara, 2016.
- SUNGURBEY, İsmet: **Hayvan Hakları**, İstanbul, 1999.
- SUNGURBEY, İsmet: **Medeni Hukukun Temel Sorunları**, İstanbul, 2003.
- ŞAHİN, Mustafa: “Türk – İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Evlilik Sonrası Katkının (Yoksulluk Nafakasının) Şartları (TMK m. 175 – ZGB m. 125)”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 21 S. 3 (2017).

- ŞIPKA, Şükran: **Türk Hukukunda Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi ve Uygulamaya İlişkin Sorunlar**, İstanbul, 2011.
- TAVŞANCIL KALAFATOĞLU, Deniz: “Türkiye’de Hayvan Hakları”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 96 S. 6 (2019).
- TEKİNAY, S. Sulhi/AKMAN, G. Sermet/BURCUOĞLU, Haluk/ALTOP, Atilla: **Eşya Hukuku**, C. I, İstanbul, 1989.
- UYUMAZ, Alper: “Bir Hukuk Sorunsalı Olarak Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye’de Hayvan Hakları”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** C. 20 S. 3 (2016).
- ÜNAL, Mehmet/BAŞPINAR, Veysel: **Şekli Eşya Hukuku**, Ankara, 2015.
- ÜSTÜN, Çağatay/KUZGUN, İmge: “Hayvan Hakları İçin Yeni Umut ‘İnsan Olmayan Kişi’ Kavramı”, **Fasikül Hukuk Dergisi**, C. 5 S. 47 (Ekim 2013).
- VETTERLI, Rolf: “Beschränkter Schutz in der Ehe?”, **Aktuelle Juristische Praxis** 2005.
- WEBER, Ralph: **Sachenrecht I Bewegliche Sachen**, Baden-Baden, 2013.
- WIELING, Hans Josef: **Sachenrecht Band I**, Berlin, 2006.
- WOLF, Manfred/NEUNER, Jörg: **Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts**, Münih, 2016.
- YAĞCIOĞLU, Ali Haydar: **Edinilmiş Mallara Katılma Rejiminde Eşlerin Yasal Alım Hakkı**, İzmir, 2007.
- YILDIRIM, Abdulkerim: **Türk Aile Hukuku**, Ankara, 2014.
- YILMAZ, Ejder: **Geçici Hukuki Himaye Tedbirleri**, Ankara, 2001.
- ZEVKLİLER, Aydın/ACABEY, M. Beşir/GÖKYAYLA, K. Emre: **Medeni Hukuk**, Ankara, 2000.
- ZK-HAAB, Robert/SIMONIUS, August/SCHERRER, Werner/ZOBL, Dieter: **Zürcher Kommentar Band/Nr. IV/1 Das Eigentum**, Art. 641-729 ZGB, Zürich, 1977.

